

Alcover i l'Institut d'Estudis Catalans. Una aproximació epistolar, 1904-1925. *Barcelona, Curial Edicions Catalanes / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000* («*Textos i Estudis de Cultura Catalana*, 74»). 411 p.

Una bona part dels treballs de recerca desenvolupats per Joan Julià han posat en relleu la vida i les obres de Pere Barnils (Centelles, 1882 - Barcelona, 1933), un dels tres estipendiats —juntament amb Antoni Griera i Manuel de Montoliu— que la Diputació de Barcelona, sota els auspicis directes d'Antoni M. Alcover i els indirectes de Bernhard Schädel, va enviar a Alemanya per ampliar els seus estudis a la Universitat de Halle, per ensinistrar-lo en el coneixement de la metodologia filològica alemanya i per preparar-lo convenientment per desenvolupar una tasca de recerca rigorosa en el marc de l'Institut d'Estudis Catalans. Els articles «Pere Barnils i Giol (1882-1933). Un lingüista oblidat» (*Serra d'Or* xxv, 1983, p. 469-472), «Els periples dialectològics de Pere Barnils» (*Butlletí de Dialectologia Nord-Occidental* 2, 1983, p. 13-29), «Pere Barnils i el Primer Congrés de Fonètica Experimental» (*Folia Phonetica*, 1984, p. 225-228), «Biobibliografia de Pere Barnils» (*Folia Phonetica*, 1984, p. 241-244) i «Pere Barnils i l'Institut d'Estudis Catalans» (dins *Miscel·lània Antoni M. Badia i Margarit* 2, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1987, p. 243-254) són un bon testimoni de l'interès de l'autor per donar a conèixer la contribució de Barnils en el camp de la lingüística catalana i en especial en el de la fonètica experimental. Del conjunt d'aquestes i altres aportacions ha sorgit el llibre, publicat pel mateix Julià el 2000, *Pere Barnils: l'home, el lingüista i el mestre (1882-1933)* (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat).

A més d'aquests treballs, Julià ha pouat en fonts provinents del gènere epistolar i, centrat temporalment en els inicis del segle xx, ha publicat diversos epistolaris que reflecteixen les relacions que s'establiren entre un conjunt de personatges que van deixar una empremta inesborrable en l'àmbit de la cultura en general i en el de la lingüística en particular. Cal recordar les «Cartes de Pere Barnils a Mn. Antoni M. Alcover» (*Els Marges* xxxii, 1984, p. 81-98), «Mossèn Antoni M. Alcover i l'Obra del Diccionari a la llum dels epistolaris de Barnils, Griera i Montoliu» (Tarragona, 1986), «L'epistolari Schädel-Alcover i l'inici de la lingüística catalana» (dins *Miscel·lània Jordi Carbonell* 2, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991, p. 243-254) i l'«Epistolari entre Josep Carner i Antoni M. Alcover» (dins *Epistolari de Josep Carner II*, a cura d'Albert Mament i Jaume Medina, Barcelona, Curial, 1995, p. 7-44).

Reprent aquesta darrera orientació, Julià ens brinda ara una aproximació epistolar —i aquest és el títol del seu llibre— que abasta el període comprès entre el 1904 i el 1925 i que se centra en els inicis de la lingüística catalana com a ciència autònoma. Els límits temporals establerts són clarament justificats per l'autor: pel que fa al punt de partida, el 1904 va ser l'any en què Alcover va donar a conèixer, a través d'una conferència a l'Ateneu Barcelonès, la seva voluntat de dur a terme un congrés de sintaxi catalana —que prengué forma definitiva, a partir dels consells de Schädel, en el Primer Congrés de la Llengua de l'octubre de 1906—; pel que fa al punt final, l'any 1925 va ser

testimoni d'una desaparició doble: d'una desaparició institucional, per condicionaments polítics: de l'Institut d'Estudis Catalans, en forma d'esvaïment progressiu; i d'una desaparició humana: del traspass de Bernhard Schädel.

El títol del llibre de Joan Julià inclou també un llarg subtítol —*L'inici de la lingüística catalana. Bernhard Schädel, Mn. Antoni M. Alcover i l'Institut d'Estudis Catalans. Una aproximació epistolar, 1904-1925*—, que resulta altament representatiu dels objectius que es proposa l'autor: donar compte epistolament del naixement i del primer desenvolupament de la lingüística a Catalunya, i il·lustrar aquests fets amb els testimonis provinents de la relació epistolar entre diversos personatges de l'època. I els dos noms propis que incorpora —Alcover i Schädel—, com també l'Institut d'Estudis Catalans i, en concret, la Secció Filològica, esdevenen els eixos entorn dels quals es canalitza i s'orienta la ciència lingüística —no sense certes dificultats, però— vers un camí cada cop més consolidat en l'estudi científic i sistemàtic del català.

Avui en dia és una opinió comunament compartida que Alcover —adoptant la valoració que en féu Meyer-Lübke— és el fundador de la dialectologia a Catalunya. En efecte, entre altres tasques, Alcover impulsà el treball de camp per a l'obtenció de dades dialectals, maldà per reconstruir el català literari a partir de l'estudi de la llengua viva, aplicà poc o molt els mètodes rigorosos de la filologia alemanya, aplegà un abundós corpus lèxic i nombrosos materials dialectals, amb la finalitat d'elaborar un diccionari i una gramàtica de tipus descriptiu, i fou innovador —malgrat algunes veus crítiques— en relació amb la tipologia dels subjectes entrevistats per aplegar la conjugació catalana. És indubtable, però, que les nombroses iniciatives que emprengué en temps de joventut —des de la recopilació del folklore fins a la publicació de la *Lletra de Convit*, amb el condiment en tots els casos d'una certa actitud polèmica que no l'havia d'abandonar mai— foren reorientades convenientment a partir de les cartes de Bernhard Schädel, un jove professor de la Universitat de Halle, que actuà de mentor i de conseller de les diverses tasques que Alcover volia dur a terme.

Des d'un punt de vista institucional, l'Institut d'Estudis Catalans, fundat el 1907 per iniciativa d'Enric Prat de la Riba, prengué volada durant el període examinat per l'obra que ressenyem. El mateix Prat de la Riba promogué l'ampliació d'aquesta institució, que féu germinar, el 1911, la Secció Filològica, juntament amb la Secció de Ciències, i tant Schädel com Alcover hi participaren activament: el primer de manera remota, des d'Alemanya; el segon d'una manera ben directa, prenent-ne les regnes —mentre va poder— com a president des del mateix any 1911. Però si Alcover i Schädel destaquen com els artífexs de la consolidació científica de la lingüística i l'Institut d'Estudis Catalans en fou —bé que parcialment— la plataforma, no es pot dubtar que altres personatges tingueren una participació més o menys activa en aquesta comesa: una comesa que originà l'arrelament i l'eclosió de la lingüística al nostre país. I aquesta intervenció —en diferents graus— és la que vol posar de manifest el treball de Julià, tot incloent, en la seva aproximació epistolar, una sèrie de cartes que provenen de diversos arxius, com ara l'Arxiu de l'Obra del Diccionari, l'Arxiu de la família Rubió, l'Arxiu de la família Prat de la Riba, l'Arxiu de la família Maragall o les lletres que es troben a la Biblioteca de Catalunya o a la Biblioteca Porter.

Un altre objectiu que Julià, com fa constar en la presentació del seu llibre, vol acomplir amb el seu epistolari és esmenar confusions i desfer errors generalitzats en relació amb certs personatges. I així, per citar només un exemple, el seu recull és útil per contradir l'opinió que trasllueix l'article «Fabra, lingüista», que Joan Coromines publicà a *Serra d'Or*, l'any 1963 (p. 38-40), segons la qual els tres estipendiats es mostraren ingrats amb els que promogueren la seva formació i menysprearen posteriorment l'obra d'Alcover.

Amb els ulls posats en els objectius esmentats, Julià presenta una selecció de materials epistolars que reflecteixen les relacions entre diversos estudiosos d'aquesta etapa. I és obvi que en faci una tria, pel fet que espigolar en els diversos fons posa a les seves mans un parell de miler de lletres, que podrien omplir —amb les anotacions corresponents— diversos volums. Amb tot, un cop feta l'espergada, el llibre que ara presentem compta ja amb 411 pàgines.

Per limitacions d'espai, doncs, pel perill d'un creixement desorbitat dels objectius i per l'existència d'epistolaris ja editats de manera completa, Julià posa a la disposició del lector 219 cartes, que corresponen a 37 epistolaris, en els quals els protagonistes són, a més d'Alcover i de Schädel, els tres estipendiats, Antoni Rubió i Lluch, Jordi Rubió i Balaguer, Jaume Massó i Torrents, Josep Carner, Ramon Menéndez Pidal, Joaquim Ruyra, Miquel dels Sants Oliver, Maurice Grammont, Frederic Mistral, Jean-Joseph Sarrailh, Hermann Suchier, Louis Gauchat, Jakob Jud, Alfons Par, Francesc Cambó, Jaume Bofill i Mates, Tomás Navarro Tomás, Pompeu Fabra, Juli Delpont, Enric Prat de la Riba i Joan Maragall. Complementàriament, s'hi inclouen també una selecció dels epistolaris de l'Institut d'Estudis Catalans, procedents de diversos estudiosos, que es troben a la Biblioteca de Catalunya.

A més de les cartes, Julià hi incorpora també —en forma d'apèndixs— un material complementari. Es tracta de la transcripció de tres manuscrits no epistolars, que es troben a l'Arxiu de l'Obra del Diccionari —els dos primers pertanyen a Schädel; el tercer pertany a Alcover—: en primer lloc, la proposta de Schädel en relació amb l'elaboració de la Gramàtica de la Llengua Catalana i amb la creació d'una Junta de la Llengua Catalana; en segon lloc, l'exposició del mètode de recerca dialectològica que calia aplicar en l'excursió filològica de 1906 per terres pirinenques; i, finalment, la circular impresa que Alcover adreçà, seguint les instruccions de Schädel, als col·laboradors dels pobles on realitzarien l'excursió filològica esmentada, que el mateix Alcover tingué bona cura de publicar en el tom III del *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* (p. 108-110).

De la combinatòria entre algunes de les lletres, en general inèdites, dels personatges esmentats, sorgeixen els 37 epistolaris a què fa referència Julià —que no citem per evitar d'allargar excessivament aquesta ressenya. En general, la correspondència és unidireccional, tret dels epistolaris Prat de la Riba ↔ Alcover, Rubió i Lluch ↔ Alcover, Rubió i Balaguer ↔ Alcover, Montoliu ↔ Alcover, Montoliu ↔ Rubió i Balaguer, en què es compta amb les cartes en tots dos sentits. Domina, però, la correspondència unilateral, en la qual Alcover és el destinatari.

Pel que fa al contingut, les cartes volen mostrar el rerefons d'un conjunt de fets que esdevenen decisius per completar la història de la lingüística catalana a començament de segle. S'entrellacen, doncs, els diversos projectes de Schädel, que tenen el propòsit, des de l'àmbit de l'Institut, de reglamentar l'ortografia catalana a través de la publicació de les *Normes*. Cal destacar també, entre altres, la fundació d'un "Institut pour l'étude de la langue catalane et de ses dialectes", preludi de la Secció Filològica; l'edició de dues revistes: una de tècnica, que es pot identificar *Butlletí de Dialectologia Catalana*, editada, en el marc de l'Institut, a partir del 1914, i una de divulgació, el *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, que Alcover publicava des del 1901; l'edició del seu *Manual de Fonètica Catalana* (Cöthen 1908), amb la finalitat que servís d'instrument per ensinistrar els col·laboradors en la tasca dialectològica; la iniciativa d'un *Atlas Lingüístic*, que més endavant emprengué Griera; el suggeriment que Alcover fes viatges a l'estranger, per tal d'orientar-lo en les finalitats i en els mètodes de la filologia romànica. Altres temes fan referència als estudis dels estipendiats i a la problemàtica que se'n desprengué, en un primer moment, amb Schädel —tot i que l'epistolari de Julià permet de donar compte de la seva reconciliació el 1920—, a les tensions subsegüents en relació amb les tasques que havien d'acomplir a l'Institut com a secretaris redactors i al seu estatus en aquesta institució, i també a les relacions que s'establiren entre Fabra i Barnils, Montoliu i Griera. Es recullen, a més, el desenvolupament del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana de 1906, les eixides filològiques d'Alcover, la celebració del Primer Congrés de Fonètica Experimental i les relacions tempestuoses entre Alcover i diversos membres de la Secció Filològica.

Si aquests són els temes principals del llibre, s'intueixen també altres temàtiques més o menys conegudes, com ara, i entre moltes altres, la germanofília d'Alcover i l'acusació que rep de Juli Delpont de ser col·laboracionista alemany; les relacions de desamor progressiu entre Alcover i diversos interlocutors, com ara Carner o Rubió i Lluch; la problemàtica sorgida arran de les edicions lul·lia-

nes; o els contactes de tipus filològic que el canonge manacorí va establir amb altres estudiosos del moment.

Algunes de les cartes seleccionades han estat anotades per Julià, de manera que inclouen aspectes biogràfics interessants, aclariments i remissions —tot i que de vegades l'autor remet a cartes no incorporades a l'epistolari, com ara la targeta postal del 17 de desembre de 1907, d'Alcover a Rubió i Balaguer, o la carta de l'1 de gener de 1908, que Rubió i Lluch adreça a Alcover, i que el lector, si no disposa d'aquest material, no pot consultar. Com a complement, no hi hauria estat sobrer una presentació general que servís de fil conductor per entrellçar els diversos temes que es van perfilant al llarg dels diferents documents.

Les lletres, per raó de la procedència d'alguns dels emissors o dels destinataris, estan escrites en català, en castellà, en francès i en alemany. Julià, per facilitar-ne la lectura, tradueix les darreres al català. Les limitacions a què fèiem referència en relació amb l'espai, però, han impedit d'incloure les cartes originals en aquesta llengua.

D'altra banda, cal agrair a Julià la iniciativa d'incorporar, en la part introductòria, un índex cronològic i un inventari, que recullen el nombre total de documents de cada epistolari, les cartes que ja han estat publicades, l'extensió temporal, la composició, la distribució, la tipologia (si es tracta de cartes, targetes postals), que faciliten l'accés a la correspondència. A més, en el cos del text, els documents seleccionats estan ordenats no pas en relació amb els emissors i amb els destinataris, sinó numerats en ordre cronològic, amb la finalitat de resseguir els fets esdevinguts des d'una panoràmica global. El llibre es tanca amb un índex onomàstic i amb un índex cronològic epistolar que faciliten la localització individual dels materials epistolars.

Tot i la vàlua dels documents oferts, i tot i aconseguir els objectius fixats per l'autor, ens hem de lamentar que només es tracti d'una selecció dels materials, i en alguns casos d'una selecció ben reduïda. Indiquem, per posar un exemple, entre parèntesis, el nombre de cartes que s'han inclòs en la tria en relació amb el conjunt de documents que integren els epistolaris (la primera xifra correspon al nombre total de documents): Schädel → Alcover (205/60), Grammont → Alcover (8/1), Alcover → Cambó (7/2), Montoliu → Rubió i Lluch (16/9), Montoliu → Massó i Torrents (2/1), Montoliu → Rubió i Balaguer (3/0), Barnils → Rubió i Balaguer (5/0), Alcover → Rubió i Lluch (40/12), Rubió i Lluch → Alcover (28/8), Alcover → Rubió i Balaguer (11/0), Rubió i Balaguer → Alcover (14/9), Prat de la Riba → Alcover (35/9), Menéndez Pidal → Alcover (15/5), Ruyra → Alcover (10/3). Cal tenir en compte, però, que Julià no torna a publicar les cartes ja editades o que ha desestimat les que contenien dades que resultaven irrelevantes per a la seva recerca.

És fàcil, amb aquesta selecció, que el lector tingui la impressió que obté una visió parcel·lada de la realitat, que busqui respostes en algun document no existent o que el seu interès el condueixi a voler explorar en territoris adjacents a les temàtiques, esmentades més amunt, que Julià ha volgut il·lustrar a través de la seva tria. Els documents ofereixen una visió de conjunt —la visió del conjunt que ha elegit l'autor— que invita a ser completada amb l'anàlisi d'altres dades particulars, que es desgranarien a través de l'estudi complet dels diversos epistolaris —amb preferència, i quan és possible, en tots dos sentits— entre els personatges citats en aquest treball.

Reiterem, però, que aquesta selecció ha aconseguit amb escreix el propòsit de Julià d'oferir un coneixement més complet d'aquest període cabdal de la història de la lingüística catalana. La tria, encara, té una finalitat secundària: promoure treballs de recerca, a partir d'aquests materials, que complementin la visió que l'autor ens ha brindat en relació amb els orígens de la lingüística a Catalunya. Ens felicitem, doncs, per la publicació d'aquesta obra i per la tasca excel·lent que ha desenvolupat Julià per fer accessibles aquests materials als estudiosos i a totes les persones interessades en aquest període de consolidació progressiva de la nostra història lingüística.